

LEONARD DAUTI

**MODALITETI I PROBABILITETIT DHE KUPTIMI KOHOR I
FORMAVE TË TIPIT *DO TË JEM / DO TË KEM* NË GJUHËN
SHQIPE**

Abstrakt

Trajtimi i modalitetit të probabilitetit si një ndër kuptimet gramatikore të kohës së ardhme në gramatikat akademike të gjuhës shqipe, bazuar në shpjegimin e përdorimit të së ardhmes me vlerën e së tashmes, është objekt shqyrtimi, për faktin se ky proces zhvendosjeje për gjuhën shqipe nuk është i dëshmuar përmes të dhënash të sakta gjuhësore, duke mbetur kështu në kufijtë e hipotezës. Objekt i këtij shkrimi është përqasja e kuptimeve kohore dhe modale në aspektin sinkronik. Përfundim i këtij shqyrtimi është mos identifikimi i një lëvizjeje të tillë kohore, nga e ardhmja në të tashmen, pasi te ndërtimi modal i probabilitetit elementi *do* ruan pavarësi semantike ndryshe nga *do*-ja e gramatikalizuar plotësisht e të ardhmes. Gjithashtu kuptimi kohor në një pjesë të rasteve të përdorimit nuk është ai i së tashmes por akronia. Këto fakte janë argumente në të kundërt të tezës së sipërpërmendur dhe mbështetje për një këndvështrim të ri të formave të probabilitetit si ndërtime të pavarura modale dhe të klasifikueshme jashtë formave të së ardhmes me *do* në gjuhën shqipe.

Hyrje

Shprehja e kuptimit modal të probabilitetit prej formave foljore të tipit *do të (do të jetë/ketë, do të kem punuar, do të ishte/kishte, do të kishte ndodhur)*, forma që shërbejnë si një ndër mënyrat e realizimit të supozimeve¹, ka pasur prirjen të shpjegohet në dy mënyra të ndryshme në: a) si një ndër kuptimet gramatikore të së ardhmes me *do*²; b) të shihet elementi *do* si

¹ Supozimin e shikojmë si koncept të rrafshit të sintaksës. *Do të* përdorim edhe konceptin *ndërtime supozuese* duke pasur parasysh pikërisht këtë funksion sintaksor që realizojnë disa prej formave foljore me *do të* në gjuhën shqipe. Në rrafshin morfologjik i referohemi modalitetit epistemik të probabilitetit, i cili karakterizon një veprim apo gjendje për vërtetësinë e së cilës folësi nuk është krejt i sigurt. Veprimin e shprehur prej foljes folësi e shpreh jo thjesht të mundshëm, por me më shumë gjasa për të qenë i vërtetë.

² N. Topalli, *Koha e ardhme e mënyrës dëftore në gjuhën shqipe*, SF 1980/4, f. 121; F. Agalliu, *Vëzhgime mbi kuptimet e disa trajtave kohore*, SF 2/1968, f. 133-134; *Gramatika e Gjuhës Shqipe*, vëllimi 1, *Morfologjia*, botim i Akademisë së Shkencave, Tiranë, 2002:316.

mbartës i kuptimit modal të probabilitetit, duke bërë fjalë në këtë mënyrë për ndërtime analitike modale **do + lidhore**³, gjë që i afron këto ndërtime me ato të foljeve modale *mund/duhet + lidhore*.

Pranimi i shpjegimit të parë, i cili bazohet në tezën se “*te kjo vlerë modale kemi një transpozicion të dyfishtë; a) transpozicion kohor: nga sfera e së ardhmes në të tashmen; b) transpozicion modal: nga sfera e realitetit dhe sigurisë, që janë tipare të së tashmes, në sferën e hipotezës dhe mundësisë që janë tipare të së ardhmes.*” (Topalli, 1980:121) kërkon sqarimin e çështjeve të tilla si:

A karakterizohen format modale të probabilitetit nga kuptimi kohor i së tashmes dhe si duhet interpretuar kjo?

A dëshmon e ardhmja e shqipes vlerë të hipotezës, të mundësisë dhe të ‘pasigurisë’ (Agalliu, 1968:134)?

Në lidhje me drejtimin e dytë të konceptimit të këtyre formave si ndërtime të tipit *do + lidhore* lipset sqarimi i pyetjes:

Nëse do e ruan kuptimin e pashlyer në ndërtimet e probabilitetit, përse shprehja e probabilitetit nga foljet që shënojnë veprim realizohet në konstrukte të tipit do të jetë duke shikuar dhe jo do të shikojë?

Dhënia përgjigje e këtyre pyetjeve do të mund të na mundësojë mbajtjen e një qëndrimi më të argumentuar në lidhje me çështjen nëse ndërtimet me *do* në gjuhën shqipe duhen trajtuar pa përjashtim si ndërtime të së ardhmes, apo ndërtimet modale duhen klasifikuar veçmas atyre të së ardhmes. Kjo shtron nevojën e shqyrtimit krahasues në rrafshin sinkronik të kuptimeve kohore dhe modale të ndërtimeve me *do* në gjuhën shqipe nën këndvështrimin e teorive më të reja. Pasqyrimi i kundërvënieve përkatëse gramatikore midis ndërtimeve të probabilitetit dhe atyre të së ardhmes, na jep mundësinë të hedhim dritë dhe të nxjerrim në pah ndërvarësitë dhe kushtëzimet që ekzistojnë mes kuptimeve gramatikore të modalitetit, kohës dhe aspektit.

i. Raportet kohore

Nga shqyrtimi i raporteve kohore të ndërtimeve me *do* vërejmë se format që shprehin modalitet të probabilitetit ndahen në ndërtime që karakterizohen nga një kuptim kohor i pakufizuar (akroni) dhe në ato që kanë një kuptim kohor të identifikueshëm me atë të formës së lidhore që shoqëron elementin *do*. Nga shembujt e vjelë na rezulton se të gjitha foljet që dalin në ndërtimet modale të tipit *do të jem* karakterizohen nga aspekti i brendshëm imperfekt.

Akronia lidhet kryesisht me foljen *jam* dhe kushtëzohet nga funksioni i saj në fjali të tipit:

³ Xh. Lloshi, *Shënime për fjalën dhe togfjalëshin*, SF 4/1966, f. 188; Sh. Demiraj, *Rreth kategorive gramatikore të mënyrës dhe të kohës në gjuhën shqipe*, SF 3/1977, f. 109.